

INCLUSIEF BESTUUR BEVORDEREN VOOR VEERKRACHTIGE SAMENLEVINGEN

November 2024

Auteurs: Jan Van Ongevalle & Huib Huyse

Beleidsnota ontwikkeld in het kader van de KU Leuven Onderzoeksleerstoel Waardig werk en de SDG's

Het werk van WSM in de afgelopen 50 jaar toont de cruciale rol aan die vakbonden en andere actoren uit het maatschappelijk middenveld kunnen spelen in het bepleiten van een transformatief ontwikkelingsmodel dat het recht op universele sociale bescherming en waardig werk erkent als belangrijke aanjagers van veerkracht, sociale rechtvaardigheid en duurzame ontwikkeling.

Een wereldwijde context van elkaar versterkende crises aanpakken

Met slechts 16% van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (Sustainable Development Goals of SDG's) op schema en 84% met beperkte of omgekeerde vooruitgang in 2024, lijkt het bereiken van de SDG's tegen 2030 steeds verder weg¹. Nationale en internationale bestuursstructuren worstelen met groeiende ongelijkheid, concurrentie om hulpbronnen en op identiteit gebaseerde conflicten, wat leidt tot verhoogde politieke spanningen en sociale onrust. Machtsstrijd tussen landen, ineffectieve internationale organisaties en op winst gerichte bedrijven vergroten de ongelijkheid en verergeren de klimaatproblemen. De rol van het maatschappelijk middenveld wordt ook beperkt doordat bepaalde groepen die kritisch staan tegenover de heersende elites te maken krijgen met verminderde vrijheden, wat hun vermogen om te pleiten voor inclusief bestuur beïnvloedt. Ontwikkelingssamenwerking, ooit een mechanisme van wereldwijde solidariteit,

wordt steeds meer in vraag gesteld, waarbij sommige Europese budgetten worden omgeleid naar anti-immigratie-initiatieven.

Als antwoord daarop hebben WSM en zijn partners in België - zoals de Landsbond der Christelijke Mutualiteiten (LCM) en de Christelijke vakbond (ACV-CSCi) - samen met partnerorganisaties in Afrika, Azië en Latijns-Amerika & Caribisch de voorbije decennia gewerkt om deze uitdagingen aan te pakken. Samen hebben ze geleidelijk een tripolair bestuursmodel ontwikkeld en gepromoot voor de vier pijlers van de Decent Work Agenda, met als doel veerkrachtigere samenlevingen op te bouwen en sociale rechtvaardigheid en duurzame ontwikkeling te bevorderen.



Wat is een tripolair bestuursmodel?

In een tripolair bestuursmodel zijn de publieke sector, de profitsector en het maatschappelijk middenveld op een structurele en zinvolle manier vertegenwoordigd in een participerende rol. De cruciale rol van het maatschappelijk middenveld in dit governance model ligt in zijn vermogen om (i) de belangen van een verscheidenheid aan stemmen, waaronder zwaar gemarginaliseerde groepen, te vertegenwoordigen en te verdedigen tegenover andere (machtigere) actoren op verschillende niveaus; (ii) ruimtes te creëren voor informatie, communicatie, dialoog en openbaar debat over overheidsbeleid; (iii) zowel protest als steun onder het grote publiek te mobiliseren; en (iv) op te treden als vernieuwers, beleidsadviseurs, uitvoerende partners, waakhonden en communicatoren met betrekking tot overheidsbeleid. Het model omvat twee belangrijke mechanismen voor participatie van het maatschappelijk middenveld in de governance van strategische kwesties met betrekking tot duurzame ontwikkeling: sociale dialoog (tussen sociale partners en waarbij het maatschappelijk middenveld wordt vertegenwoordigd door vakbonden die vaak hun oorsprong vinden in nieuwe conventionele rechten) en andere vormen van geïnstitutionaliseerde dialoog (waarbij zowel vakbonden als andere actoren uit het maatschappelijk middenveld betrokken kunnen zijn) (Huyse, 2021).²

De samenwerking tussen WSM en haar partners is gebaseerd op **vier leidende principes**: (1) internationalisering om collectieve actie te stimuleren, (2) collectieve actie als een

mechanisme voor capaciteitsontwikkeling, een actor-gecentreerde aanpak, en (3) een op rechten gebaseerde aanpak geworteld in ILO- en VN-raamwerken. Deze principes worden geoperationaliseerd via **drie trajecten van verandering**: (1) Empowerment van de burgermaatschappij - versterking van vakbonden en sociale bewegingen in België, Afrika, Azië en Latijns-Amerika & Caribisch; (2) multi-actor netwerken - actoren uit de burgermaatschappij in verschillende regio's met elkaar in contact brengen om samen te leren en capaciteit op te bouwen; en (3) Gezamenlijke politieke actie - een actieve rol spelen in beleidsdialogen en de belangenbehartiging en onderhandelingspositie versterken

Het recht op universele sociale bescherming bevorderen

Vanuit een sterk geloof in de gezamenlijke kracht van sociale bewegingen om hun rechten op te eisen en hun eigen oplossingen te creëren, pleiten WSM en zijn partnerorganisaties al vele jaren actief voor het recht op universele sociale bescherming, waarbij ze samenwerken om de dekking uit te breiden naar iedereen in de wereld. Daartoe lobbyen WSM en zijn partners voor de opname van het recht op universele sociale bescherming in nationaal beleid en voor de actieve betrokkenheid (door middel van een tripolair bestuursmodel) van de overheid, actoren uit het maatschappelijk middenveld en economische actoren bij de ontwikkeling, uitvoering en monitoring en evaluatie van een alomvattend beleid voor sociale bescherming, met inbegrip van vakbonden, met hun rol in het tripartiete bestuur van de sociale zekerheid, en mutualiteiten in de gezondheidszorg met hun rol in het bestuur van solidaire ziektekostenverzekeringen. Alomvattende sociale bescherming omvat preventieve (bv. sociale zekerheid), beschermende (bv. sociale bijstand), bevorderende (bv. onderwijs) en transformerende maatregelen (bv. bewustmaking van rechten) en moet worden gefinancierd door een mix van op premie- en bijdragebetaling berustende regelingen (INSP!R n.d.)³. Deze inspanningen gaan terug tot de jaren 1990 en waren aanvankelijk gericht op de capaciteitsontwikkeling van individuele partnerorganisaties, vooral met betrekking tot dienstverlening (bijv. onderlinge ziektekostenverzekeringen en initiatieven op het gebied van de sociale en solidaire economie). Na verloop van tijd evolueerde dit naar het creëren van synergieën, het stimuleren van netwerken, collectieve lobby en pleitbezorging en het opeisen van een rol voor maatschappelijke organisaties in het bestuur van socialebeschermingsstelsels.

Voorbeelden van opmerkelijke resultaten:

- Oprichting van het PAMUSAB-platform (2009) dat gezondheidsmutualiteiten en andere maatschappelijke organisaties in Burundi verenigt (16.000 leden) en sinds 2011 met succes pleit voor erkenning van gezondheidsmutualiteiten in nationale beleidsdocumenten.
- Lancering INSP!R Internationaal netwerk voor rechten op sociale bescherming (2022).
- Coalitie van vakbonden en andere maatschappelijke organisaties die met succes bijdragen aan de ontwikkeling en uitvoering van een nationale ziektekostenverzekering in Indonesië (met een dekking van 95% van de bevolking tegen 2023).⁴
- Lancering in 2024 van een ID-kaart voor onderlinge zorgverzekeraars waarin de waarden en principes van onderlinge zorgverzekeraars, sociale ondernemers en sociale bewegingen worden beschreven.

Enkele belangrijke uitdagingen:

- Versnippering in sociale beschermingsstelsels.
- Versnippering binnen het maatschappelijk middenveld zelf.
- De beperkte rol van de burgermaatschappij in geformaliseerde besluitvormingsruimten.
- Beperkte financiering: gebrek aan middelen of politieke wil.
- Focus van internationale financiële instellingen op sociale bijstand.

De sociale en solidaire economie bevorderen

Sinds 1998 staat de sociale en solidaire economie centraal in de thematische netwerkbenadering van WSM, naast sociale bescherming en rechten op het werk. Het is de ambitie van WSM om de interactie-effecten tussen de vier pijlers van de agenda voor waardig werk te maximaliseren door de sociale en solidaire economie te promoten als een hefboom voor sociale bescherming, voor het creëren van waardig werk en voor een bredere vertegenwoordiging van kwetsbare groepen in de sociale dialoog en andere kanalen van geïnstitutionaliseerd overleg.

De sociale en solidaire economie kan een hefboom zijn voor sociale bescherming door (1) de toegang tot bestaande regelingen te vergemakkelijken, bv. door bewustmaking of hulp bij registratie; (2) diensten voor sociale bescherming aan te bieden (bv. een ziektekostenverzekering voor informele werknemers); (3) administratieve taken op zich te nemen (bv. het innen van bijdragen) binnen publieke stelsels voor sociale bescherming; en (4) bij te dragen tot informele sociale bescherming (bv. door sociale fondsen of zelfhulpgroepen op te richten).

De sociale en solidaire economie kan een hefboom zijn voor waardig werk door (1) de kans op een

eerlijk loon en uitkeringen te vergroten, waardoor deelname aan socialezekerheidsstelsels mogelijk wordt; (2) ruimte te bieden voor de organisatie van werknemers die vaak moeilijk toegang krijgen tot vakbonden; (3) het lidmaatschap van vakbonden aan te moedigen of de oprichting van vakbondsachtige structuren te ondersteunen.

De sociale en solidaire economie kan een hefboom zijn voor een bredere vertegenwoordiging in de sociale dialoog en andere kanalen door (1) werknemers van de sociale en solidaire economie op te nemen in het vakbondslidmaatschap; (2) samenwerkingsverbanden of structurele partnerschappen aan te gaan met vakbonden; of (3) gezamenlijk op te komen voor vakbonden.

Vrouwen organiseren rond zorgwerk in Bolivia

Gregoria Apaza, een non-profit maatschappelijke organisatie in Bolivia en lid van het INSP!R-netwerk, ondersteunt vrouwen via haar starterscentrum, dat beroeps- en ondernemerstrainingen geeft, inkomstengenererende groepen vormt en kinderopvang aanbiedt. Dit initiatief helpt vrouwen bij het ontwikkelen van inkomstengenerende activiteiten via coöperaties en andere collectieven, terwijl het ook een oplossing biedt voor het probleem van de balans tussen zorg en formeel werk. De incubator biedt ook een netwerk voor vrouwen om ervaringen uit te wisselen en collectieve actie te organiseren, waarbij de nadruk ligt op alternatieve perspectieven met betrekking tot zorgarbeid en het recht van vrouwen op fatsoenlijk werk en sociale bescherming. Daarnaast pleit Gregoria Apaza voor de erkenning van zorgwerk, zowel betaald als onbetaald, als formeel werk en werkt ze aan het veranderen van genderspecifieke sociale normen en culturele opvattingen rondom zorgtaken.⁵

Enkele belangrijke uitdagingen voor de sociale en solidaire economie:

- Moeilijkheden met schaalvergroting door onduidelijk beleid, gefragmenteerde regelgeving en gebrek aan duurzame financiering.
- Risico op overname door de elite, waardoor het sociale doel en de democratische principes in gevaar komen.
- Strijd om te voldoen aan onmiddellijke economische behoeften en tegelijkertijd fatsoenlijke arbeidsnormen te bevorderen.
- Spanningen met vakbonden door verschillende prioriteiten op het gebied van werkgelegenheid versus arbeidsrechten.

Bevordering van arbeidsrechten in wereldwijde waardeketens

Het werk van WSM met betrekking tot de bevordering van rechten op het werk (inclusief due

diligence op het gebied van mensenrechten sinds de publicatie van de UN Guiding Principles on Business and Human Rights in 2011 - HRDD) gaat terug tot de begindagen toen het begon met de coördinatie van het netwerk van de Schone Kleren Campagne België, dat in 1997 van start ging. Binnen dit netwerk kwamen ngo's, socio-culturele en consumentenorganisaties en vakbonden samen om slechte arbeidsomstandigheden aan te pakken en transparantie binnen de wereldwijde kledingsector te bevorderen. Sindsdien is het waarborgen van de naleving van internationale arbeidsnormen en rechten in de formele en informele economie, met inbegrip van wereldwijde waardeketens in verschillende sectoren, een van de belangrijkste doelstellingen gebleven in de daaropvolgende programma's van WSM die gericht zijn op het bevorderen van de verschillende pijlers van de agenda voor fatsoenlijk werk. Deze inspanningen werden versterkt door de strategische samenwerking tussen partners uit het Zuiden en de christelijke arbeidersbeweging in België, die een langdurige en impactvolle verdediging van arbeidsrechtenkwesies mogelijk maakt. Deze allianties versterken de invloed door het delen van middelen, het uitwisselen van expertise en gecoördineerde acties op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Onderzoek bevestigt dat dergelijke collectieve inspanningen effectiever zijn dan geïsoleerde acties, omdat ze de sterke punten van elke organisatie benutten en wederzijds leren bevorderen. Netwerken met meerdere actoren bouwt ook geloofwaardigheid en vertrouwen op door een verenigd, representatief front te vormen voor belanghebbenden.⁶

Voorbeelden van opmerkelijke resultaten:

- Resultaten van HIVA-KU Leuven studie (2018) over HRDD in opdracht van ACV sterk aangehaald tijdens hoorzitting Belgisch Parlement over voorgestelde HRDD-wetgeving.
- De campagne Transparency Pledge van Schone Kleren Campagne België heeft ertoe bijgedragen dat twee Belgische bedrijven de belofte eind 2021 hebben ondertekend.
- Belangenbehartiging door een coalitie van vakbonden en NGO's in Indonesië, ondersteund door WSM en ACV International, draagt bij aan een nieuwe wet op arbeidsmigratie (18/2017), een GFA met H&M, een dagelijks arbeidersbeleid bij Wilmar en een versterkte tripartiete sociale dialoog.
- Een coalitie van vakbonden en ngo's pleitte voor naleving van de hervormde Qatarese arbeidswet in de aanloop naar het wereldkampioenschap voetbal van 2022, door het oprichten van steungroepen voor werknemers, het geven van opleidingen, juridische bijstand en hulp tijdens COVID-19 waarbij meer dan 1000 migrantenwerknemers uit Nepal werden geholpen.

Enkele belangrijke uitdagingen

- Complexe HRDD-wetgeving met regionale verschillen en inconsistente handhaving belemmert uniforme HRDD-toepassing.
- Bedrijven kunnen voldoen aan minimale vereisten (compliance-only benadering) zonder wezenlijke verandering, waardoor de impact beperkt blijft.
- Sommige bedrijven vermijden gebieden met een hoog risico, waardoor lokale gemeenschappen hun baan kwijtraken in plaats van schendingen van arbeidsrechten aan te pakken.
- Balanceren tussen waakhond en meewerkende rollen

Vooruitkijken: vier strategische overwegingen

- 1) **Naar een economisch model dat sociale en milieuwaarden boven winst stelt.** Door de promotie van een tripolair bestuursmodel proberen WSM en zijn partners bij te dragen aan een economisch model dat niet alleen winstmaximalisatie nastreeft, maar in plaats daarvan economische, sociale en milieudoelen in evenwicht wil brengen en solidair is. Het model wordt geoperationaliseerd door actoren uit het maatschappelijk middenveld (bijv. actoren uit de sociale en solidaire economie, vakbonden en andere sociale bewegingen) die samenwerken met actoren uit de publieke en private sector in verschillende stappen van de beleidscyclus op verschillende niveaus (lokaal, nationaal, internationaal). Dit is een ambitieus doel, dat verder gaat dan het opeisen en beschermen van burgerlijke ruimte en het bereiken van een gelijkwaardige positie als maatschappelijk middenveld naast de staat en de private sector, maar dat ook de neoliberale hegemonie in de staat en de markt wil uitdagen (RIPESS, 2015, Lewis & Swinney (2007)). Tegelijkertijd, nu WSM en zijn partners het tripolaire bestuursmodel promoten voor de vier pijlers van de Decent Work agenda, zal het interessant zijn om te onderzoeken hoe de interactie-effecten tussen de vier pijlers kunnen worden gemaximaliseerd om effectiever bij te dragen aan dit doel.
- 2) **Het maatschappelijk middenveld op een kruispunt: Pleiten voor inclusief bestuur in een multipolaire wereld.** In een multipolaire wereld waar Westerse bestuursmodellen steeds meer in vraag worden gesteld, vormen landen alternatieve allianties zoals BRICS, AU, ASEAN en CELAC. Het zal van essentieel belang zijn om een consensus te bereiken tussen de verschillende spelers op het wereldtoneel over de aanpak van de belangrijkste uitdagingen, waarbij de nadruk moet worden gelegd op de behoefte aan

hervormingen van de bestuursstructuur van sommige multilaterale instellingen die geen afspiegeling vormen van de realiteit van een multipolaire wereld. Deze verschuiving biedt kansen voor het maatschappelijk middenveld om te pleiten voor een inclusief tripolair bestuursmodel bij de uitvoering van Agenda 2030, dat verschillende perspectieven en stemmen vertegenwoordigt.

Het verbinden en mobiliseren van het maatschappelijk middenveld via verschillende intercontinentale netwerken zoals INSP!R en ITUC in verbinding met andere mondiale netwerken zoals RIPESS, WIEGO zal een belangrijke strategie blijven voor WSM en haar partners. Het roept ook interessante vragen op voor het maatschappelijk middenveld over hoe binnen deze netwerken een inclusief bestuursstelsel kan worden geoperationaliseerd dat inclusiviteit en gelijke vertegenwoordiging van alle leden garandeert.

- 3) **Snellere toegang tot sociale bescherming voor een rechtvaardige overgang:** Ondanks de vooruitgang in de uitbreiding van de dekking van de sociale bescherming, waarbij meer dan de helft van de wereld nu door minstens één uitkering wordt gedekt, blijven er grote kloven bestaan, vooral voor gemarginaliseerde groepen. Bovendien wordt de dringende nood aan universele sociale bescherming voor een rechtvaardige overgang steeds duidelijker nu de klimaatcrisis landen met de laagste niveaus van sociale bescherming onevenredig hard treft. Sociale bescherming biedt niet alleen essentiële inkomenszekerheid en toegang tot gezondheidszorg om mensen te helpen zich aan te passen aan klimaatgerelateerde schokken, maar ondersteunt ook werknemers bij de overgang naar groene banen door opleiding en bijscholing. Het potentieel van sociale bescherming wordt echter belemmerd door grote hiaten in de dekking en

onderinvestering, vooral in landen met lage inkomens en een kwetsbaar klimaat. (ILO, 2024)⁷. Voor actoren uit het maatschappelijk middenveld, waaronder WSM en haar partners, versterken deze uitdagingen de dringende noodzaak om te pleiten voor nationaal aangepaste, holistische stelsels voor sociale bescherming, die niet alleen tegemoetkomen aan onmiddellijke behoeften, maar ook systemische ongelijkheden en kwetsbaarheden aanpakken.

- 4) **Onderzoek naar mechanismen om met de krimpende burgerlijke ruimte om te gaan.** Een belangrijk gebied voor verder onderzoek is de krimpende burgerlijke ruimte, waar het maatschappelijk middenveld niet alleen te maken heeft met openlijke "harde" strategieën zoals beperkende wetten of wettelijke vervolging, maar ook met "zachte" strategieën. Deze zachte benaderingen kunnen de invloed van het maatschappelijk middenveld beperken door participatie te reduceren tot oppervlakkig overleg of door de betrokkenheid te beperken tot een kleine subset van organisaties die op één lijn zitten met het gewenste staatsbeleid. Dit ondermijnt de zinvolle participatie van diverse actoren uit het maatschappelijk middenveld, waardoor het moeilijker wordt om invloed uit te oefenen op beleid dat het recht op universele sociale bescherming, fatsoenlijk werk en duurzame ontwikkeling bevordert. Bovendien moet kritisch worden gekeken naar de potentiële rol van internationale ontwikkelingsactoren zoals de Wereldbank, ENABEL (Belgische ontwikkelingssamenwerking), de Europese Unie, enz. met betrekking tot hun engagement om het maatschappelijk middenveld te ondersteunen bij het opeisen van burgerlijke ruimte en om het maatschappelijk middenveld op een structurele manier te betrekken bij hun internationale samenwerking.

EINDNOTEN

¹ Sachs, J., Lafortune, G., & Fuller, G. (2024). Verslag over duurzame ontwikkeling 2024: De SDG's en de VN-top van de toekomst. [Verslag over duurzame ontwikkeling 2024: De SDG's en de VN-top van de toekomst | Policy Commons](#)

² Huyse, H. (2021). Governance voor duurzame ontwikkeling: Re-asserting civil society's role, Onderzoeksleerstoel - Decent Work and the SDGs. HIVA-KU Leuven. <https://lirias>.

³ INSP!R, n.d. De toekomst van sociale bescherming: Een visie en strategiedocument over het recht op sociale bescherming. INSP!R Internationaal netwerk voor rechten op sociale bescherming. [fc-INSP-R-Strategy-Paper-on-the-Right-to-Social-Protection-UK-LR.pdf \(wsm.be\)](#)

⁴ WHO (2023). Indonesië's succes in het bereiken van 90 procent dekking en het minimaliseren van out-of-pocket uitgaven door uitbreiding van de nationale ziektekostenverzekering. <https://www>.

⁵ Briones Alonso, E. (2024) How the Social and Solidarity Economy can promote (the right to) social protection, HIVA-KU Leuven.

⁶ FocusUP (2022). WSM Eindevaluatie DGD programma 2017-2021: Metarapport.

⁷ IAO (2024) Wereldrapport over sociale bescherming 2024-26: Universele sociale bescherming voor klimaatactie en een rechtvaardige overgang. Internationaal Arbeidsbureau, Genève.